

Список використаних джерел

1. Байдак М.С. Простори жіночого повсякдення в роки Першої світової війни (на прикладі Галичини й у світлі особових джерел) // Історичні та культурологічні студії. № 6–7. (2014–2015). С.118–133.
2. Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни. // Український історичний журнал. 2004. №4. С. 56–70.
3. Герасимов Т. Ю. Повсякденне життя міського населення Правобережної України в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2018. 179 с.
4. Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття. НАН України, Ін-т демограф. Та соціальн. Дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ. 2018. С. 158–159.
5. Джумига Є.Ю. Трудова мобілізація та умови праці жінок Одеси у передреволюційний період Першої світової війни (1914–1916 рр.) //Гуржіївські історичні читання, 2012. №5. С. 117–119.
6. Історія Львова в документах і матеріалах: Збірник документів і матеріалів, упоряд. У. Єдлінська, Я. Ісаєвич, О. Купчинський та ін. Київ 1986. 174 с.
7. Кириєнко О.Ю. Маргіналізація суспільства. Становище жінок, дітей, військовополонених. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Київ: ТОВ Видавництво КЛЮ. 2013. 476 с.
8. Л. Л. «Доля української жінки-селянки у всесвітній війні» // Наша Мета. 15 лютого, Ч. 2 (1919): 3
9. Макух І. На народній службі. Спогади. Дітройт. 1958. С. 207–208.
10. Павлишин О. Емансипація жінки-селянки в роки Першої світової війни. «Бабська революція» 1918 р. у Східній Галичині // Ukraina Moderna. 2016. С. 152–170.
11. Реєнт О.П. Перша світова війна та її наслідки для України // Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 3. С. 64–78.

Олександр ДОБРЖАНСЬКИЙ

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

**БУКОВИНСЬКІ МОСКВОФІЛИ
В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Напередодні Першої світової війни буковинські москвофіли були суттєво ослаблені завдяки енергійним діям австрійської влади. Більшість їхніх товариств було закрито, а ті що залишилися, перебували в кризовому стані, були малочисельними і не могли претендувати на реальний політичний вплив. Тим не менше, на початок Першої світової війни на території Буковини перебувало декілька десятків ідейних москвофілів, які продовжували плекати ідеї єдності з росією і справляли певний вплив на невелику частину селян. В роки Першої світової війни вони показали своє справжнє обличчя. Серед них варто назвати Костянтина Богатирця, Євгена Козака, Євгена Маковієвича, Дениса Кисіль-Кисилівського, братів Олексія та Георгія Геровських, Теофіла Драбика, Лева Тиблієвича, Іларіона Цуркановича та ін. Необхідно також зауважити, що в роки війни буковинські москвофіли тісно співпрацювали не тільки з російською окупаційною владою, але й з деякими румунськими діячами, налаштованими проросійськи.

Лідером буковинських москвофілів у роки війни став Олексій Геровський. Йому разом з братом Георгієм у червні 1914 р. вдалося втекти з чернівецької в'язниці, де вони перебували за звинуваченням у державній зраді, і перебратися до росії. Коли російські війська вступили до Чернівців, майже одночасно з ними повернулися до рідного міста і брати Геровські. Обидва носили російську офіцерську форму і займали офіційні посади при російських цивільних та військових адміністраціях.

В роки війни буковинські москвофіли відзначилися кількома важливими для них акціями, які стосувалися взаємин російської окупаційної влади з місцевим населенням краю. Найперше, це пропагандистська діяльність, яка проявлялася в

закликах до жителів Буковини підтримувати російську державу загалом і російську окупаційну владу зокрема. О. Геровський підготував декілька звернень, в яких намагався зобразити російську владу такою, що піклується про простих людей, а в майбутньому наділить селян землею, сприятиме забезпеченню продовольством та різними товарами широкого вжитку. Головними ворогами місцевого населення називалися, крім австрійської влади, євреї та «україномани». Наголошувалося, що не потрібно підтримувати австрійську армію, не вступати в загоны місцевої оборони, не чинити спротиву російським військам. Попереднє існування місцевого населення називалося німецьким рабством чи німецьким ярмом, а тепер ніби то з приходом російських військ мала настати справжня свобода [1, арк. 107–109]. Як правило, ці звернення підписувалися від імені православних селян, публікувалися у вигляді листівок чи плакатів і поширювалися по селах.

Важливою складовою пропагандистської кампанії став релігійний чинник. Москвофіли-священники та й не тільки, безперестанно говорили про православну солідарність, наголошували, що росіяни поважають православну церкву бо самі є православними. Деякі священники прославляли російського імператора в церквах під час богослужінь. Щоправда таких було порівняно не багато.

Натомість російська влада активно використовувала москвофілів як пропагандистів. Бралось до уваги те, що вони добре знають потреби місцевого люду, володіють буковинським діалектом української мови і їм достатньо добре відома специфіка місцевих соціальних та суспільно-політичних взаємин.

Хоча москвофільські пропагандисти дуже старалися, їхні заходи, як правило, не знаходили підтримки серед широких верств населення. Буковинські селяни в переважній більшості ставилися до російських військ як до чужоземних окупантів і не прагнули налагоджувати з ними якісь контакти.

Другий напрям діяльності – зведення рахунків зі своїми ідейними та політичними опонентами. Буквально відразу після повернення в Чернівці брати Геровські прийшли до місцевого кримінального суду, розшукали матеріали своєї судової справи і забрали їх.

Як повідомляла «Чернівецька загальна газета» («Czernowitzer Allgemeine Zeitung»): «Вони (брати Геровські – примітка автора), а не росіяни, стали мучителями міста. Кожен, хто хоч раз за останні десятиліття зробив щось проти них або їхніх однодумців, тепер мав бути покараний. Вони відбирали особистостей з Чернівців, щоб відправити їх до Сибіру. Сибір був для них головним гаслом, яким вони поширювали терор і страх серед власних співвітчизників» [2, с. 2]. Найбільш відома акція помсти сталася в вересні 1914 р., коли російські військові заарештували прямо за місцем проживання відомих чернівчан: бургомістра С. Вайсельбергера, українського депутата австрійського парламенту М. Спицула, прокурорського працівника Н. Лазаруса, чиновника крайової управи Буковини В. Дузінкевича, редактора «Чернівецької загальної газети» Ф. Менчеля. Без особливих пояснень їх відправили до Сибіру в Тобольський край [3, с. 76–77]. Тільки в листопаді наступного 1915 р. їм вдалося повернутися до Відня завдяки зусиллям міжнародних організацій та активній діяльності відомого буковинського політика М. Василька.

За підтримки москвофілів склалися списки неблагонадійних буковинців, які підлягали арешту. Наприклад, після другої окупації в російській чернівецькій дирекції поліції знайдено список 40 українців, котрих росіяни хотіли арештувати суто з політичних мотивів [4]. Ще страшнішими були зведення рахунків у селах. За доносами москвофілів у антиросійській діяльності були розстріляні або відправлені вглиб росії десятки ні в чому не повинних людей.

Третій напрям. Допомога в організації діяльності органів місцевої влади, особливо під час третьої окупації Буковини російськими військами. Досить показовим було обрання чернівецького магістрату в 1916 р. До нього ввійшли

люди різних національностей. Головним критерієм була лояльність до окупаційної адміністрації та особисто О. Геровського. Цей склад міського управління, на чолі з одіозним політиком Віттеком, залишився у пам'яті чернівчан як уособлення корупції, зловживань і сваволі. В часи російської адміністрації Д. Дорошенка склад магістрату було кардинально змінено. Найбільш одіозні фігури були звільнені або й навіть притягнуті до кримінальної відповідальності.

О. Геровський не зрозумів до кінця тих змін, які відбулися в росії після революції і утворення Центральної Ради в Україні. Він декілька разів приїжджав до Чернівців під час перебування тут адміністрації Д. Дорошенка. Намагався поширювати антиукраїнські ідеї і гасла. А коли побачив, що адміністрація не підтримує його в цьому, спробував інтригувати проти Д. Дорошенка. Закінчилося все це тим, що О. Геровського заарештовано на Панській вулиці (сучасна – вул. О. Кобилянської – примітка автора), закуто в кайдани і в супроводі 20 жандармів відправлено до залізничного вокзалу, звідки його депортували вглиб росії.

Варто зауважити, що боротьба Д. Дорошенка з буковинськими москвофілами не обмежилася тільки висилкою О. Геровського. У травні 1917 р. за допомогою солдатського комітету чернівецького гарнізону розігнано збори москвофілів, на яких вони планували переобрати чернівецький магістрат. Коли 28 липня 1917 р. за доносами москвофілів арештовано декількох українців і обвинувачено їх у шпигунстві, Д. Дорошенко доклав максимум зусиль щоб їх звільнили. Генерал-губернатор Галичини і Буковини заборонив також в'їзд до Чернівців відомому москвофілу Юліану Яворському.

Однією з останніх акцій москвофілів в часи генерал-губернаторства Д. Дорошенка стало зібрання в синодальній залі чернівецької православної митрополії 6 червня 1917 р. На цих зборах прийнято ухвалу з вимогою приєднати Буковину до України, тісно зв'язаної в одну державу з Великоросійською державою [5, с. 72]. Москвофільські збори протестували проти проєктів створення України під протекторатом Австрії на чолі з Вільгельмом Габсбургом, про що в цей час чимало писали буковинські газети. Це був такий собі хитрий маневр, щоб у кінцевому результаті добитися остаточного приєднання Буковини до росії. Але крім обговорення в газетах цей заклик не мав якогось значення.

Діяльність москвофілів справляла порівняно невеликий вплив на суспільне життя Буковини. Але найгірше було те, що саме ця діяльність стала приводом до безпідставних підозр в москвофільстві, які поширювалися австрійською владою ледве не на все українське населення Буковини. Після повернення австрійських військ частина запеклих москвофілів повіткали разом з російською армією. Ті ж що залишились, як наприклад Костянтин Богатирець, Д. Кисіль-Кисилівський, були заарештовані і відправлені в табори Талергоф, Терезін та ін. На жаль, попри справжніх москвофілів, австрійська влада відправляла в ці табори й десятки ні в чому не повинних буковинських селян.

Роки Першої світової війни стали часом злету і остаточного падіння москвофілів Буковини. В повоєнний час ця суспільна течія вже не мала шансів на відродження в краї. Від самого початку ідеї москвофілів були хибними. В роки війни вони добилися того, про що мріяли потай не одне десятиліття. Але доля зіграла з ними злий жарт. Досягнувши омріяного, вони, самі того не бажаючи, переконливо довели громадськості Буковини безперспективність своєї доктрини, політичних концепцій і устремлень.

Список використаних джерел

1. Костецький К. Хроніка парохії греко-католицької в Чернівцях від її основи аж до року біжучого. Рукопис // Чернівецький краєзнавчий музей. Інв. номер III-6972. Арк. 108–109.
2. Alexander (Aleksiej) Gerowski. Eines Russophilen Glück und Ende // Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 2. September 1917.

3. Спинул М. У російській неволі // Календар для українського народу на звичайний рік 1915. Чернівці, 1915. С. 76–91.
4. Москалі проти православних українців // Буковина (Чернівці). 3 вересня 1915.
5. Добржанський О., Старик В. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.). Документи і матеріали. Чернівці, 2009. 510 с.

Андрій ГРЕСЬКО

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
факультету історії, політології і міжнародних відносин*

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛЬНОГО ВІКАРІЯ, О. АНДРІЯ БІЛЕЦЬКОГО В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ЛЬВОВА (ВЕРЕСЕНЬ 1914 Р. – ЧЕРВЕНЬ 1915 Р.)

Відзначення 110-ої річниці від початку Великої війни спонукає нас до вивчення діяльності маловідомих діячів означеного періоду. До числа таких належить о. Андрій Білецький. Під час російського наступу в Австро-Угорщину впродовж 1914–1915 р. в руках росіян опинилася більша частина Королівства Галичини та Лодомерії. Межі окупованої території охоплювали майже всю Галицьку митрополію Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ), яку очолював А. Білецький. Події від початку бойових дій у 1914 р. до серпня 1915 р. стали самими важкими для греко-католицького духовенства за весь час Першої світової війни. Більш детальне їх вивчення дозволить простежити роль А. Білецького у стабілізації справ у Греко-Католицькій церкві та адаптації священнослужителів до воєнних викликів 1914 – 1915 рр.

Метою нашого дослідження став аналіз діяльності генерального вікарія в умовах російської окупації м. Львів, вересень 1914 – червень 1915 рр. Об'єктом виступає постать Андрія Білецького. Предметом дослідження є посередницька та релігійна діяльність церковного дяча. Хронологічні межі охоплюють 19 вересня 1914 р. – початок серпня 1915 р. Нижня межа обумовлена початком виконання обов'язків генеральним вікарієм в якості голови Галицької митрополії ГКЦ після інтернування А. Шептицького, а верхня межа – фактичним завершенням Горлицького прориву, який започаткував новий етап у діяльності о. Андрія Білецького під Австро-Угорським контролем.

Як відомо, внаслідок успішного наступу російських армій австрійці покинули столицю краю, м. Львів, яке ворог окупував 3-го вересня 1914 р. Воєнні події застали о. А. Білецького у Львові. Він став свідком входження російського війська у місто, трьох ревізій у Святоюрському комплексі (12–14 вересня 1915 р.) та інтернування митрополита Шептицького з Й. Боцяном, Й. Гроцьким та Іринесом Готрою. Фактично, генеральний вікарій став очільником Галицької митрополії внаслідок делегування йому повноважень Андреем Шептицьким напередодні заслання у росію. Спроби вікарія за підтримки львівського римокатолицького архієпископа Ю. Більчевського та вірменського архієпископа О. Теодоровича опротестувати інтернування А. Шептицького зазнало невдачі [1, арк. 1, 2]. Оскільки єп. Г. Хомишин опинився на австрійському боці фронту поза межами митрополії, а єп. К. Чехович – в оточеному росіянами Перемишлі, о. Андрій мусів представляти ГКЦ перед генерал-губернатором Г. Бобринським, львівським губернатором М. Мельниковим, другим відділенням канцелярії генерал-губернатора та ін. окупаційними установами. Попри декларовану релігійну толерантність російській воєнній та церковній адміністрації намагалися закріпитися на зайнятих територіях. Місцеві релігійні громади опинилися під контролем. Попри активні ревізії у вересні вони повторювалися в греко-католицьких установах і протягом листопада-грудня 1914 р.

Самою першою постала кадрова проблема. Ще напередодні і на початку війни в Королівстві Галичини та Лодомерії органами правопорядку Австро-Угорщини